

Bijna een halve eeuw geleden — in 1974 — verscheen het boek *De Joden van Leeuwarden. Geschiedenis van een Joods cultuurcentrum van Hartog Beem* (Harderwijk 1892 — Hilversum 1987). Beem was leraar Duits aan de gemeentelijke HBS in Leeuwarden en overleefde de Tweede Wereldoorlog door onderduik. Zijn twee kinderen werden even ~~—~~wel opgepakt en vermoord. Na de oorlog hield Beem zich bezig met het vastleggen van het vernietigde Joodse leven in Nederland. Zo verscheen in februari 1950 *De verdwenen Mediene*, dat in 1982 in herdruk werd uitgebracht met als ondertitel *Mijmeringen over het vroegere joodse leven in de provincie*. In de jaren '70 van de twintigste eeuw schreef hij de boeken: *Uit Mokum en de Mediene, Joodse woorden in Nederlandse omgeving*; *Jerosche, Jiddische spreekwoorden en zegswijzen uit het Nederlandse taalgebied*; *Sje-eriet, Resten van een taal, Woordenboekje van het Nederlandse Jiddisch en De Joodse Gemeente te Sneek* (1973).

In 1985 werd *Pinkas ha-kehillot Holland* door Jozeph Michman en diens zoon Dan in het Hebreeuws als onderdeel van de *Yad Vashem* studies uitgebracht, waar Beem als kenner van de *Mediene* en het Jiddisch ook zijn medewerking aan verleende. De Nederlandstalige herziene editie *Pinkas, Geschiedenis van de joodse gemeenschap in Nederland*, waaraan ik de eer had mijn steentje te mogen bijdragen, heeft Beem niet meer meegemaakt. Deze editie verscheen vijf jaar na zijn overlijden. Een tweede herziene druk kwam uit in 1999.

Beem was jarenlang bestuurslid van de Joodse gemeente van Leeuwarden (voorzitter van 1945 tot 1958) en vanwege zijn brede kennis was hij de aangewezen persoon de geschiedenis van Joods Leeuwarden te beschrijven. Daarvoor was hij al in 1940 gevraagd, maar de uitbraak van de Tweede Wereldoorlog betekende uitstel. Toen het boek uiteindelijk ruim dertig jaar later verscheen, betekende dat een eindgeschiedenis van een grotendeels verwoeste Joodse gemeente door de Jodenvervolgingen. De inleiding van het boek was van de hand van de toenmalige opperrabbin E. Berlinger. Architectuurhistoricus J.F. van Agt (1922-2013) leverde een bijdrage onder de titel *De synagogen in Leeuwarden en elders in Friesland*.

Waarin verschilt het nieuw verschenen boek van de eerdere editie? In tegenstelling tot de oorspronkelijke gebonden editie is deze tweede druk in paperback uitgegeven en voorzien van een nieuw titelblad aan de buitenzijde. Uiteraard is de gehele inhoud intact gebleven (inclusief het artikel van Van Agt), maar er zijn aanvullingen. Een extra voorwoord bij de tweede druk is geschreven door rabbijn Edward van Voolen en luidt: Hartog Beem:

"ondanks alles ja".¹

Chaim Caran, de in Israël woonachtige genealoog van Friese Joden, schreef een extra hoofdstuk getiteld *Over de vroegste en meer recente geschiedenis* (pp. 246-260), gecompleteerd met een uitgebreid notenapparaat. In dit tekstgedeelte wordt onder meer aandacht besteed aan de viering van het 200-jarig bestaan van de synagoge in 2005. In 1980 werd een nieuwe kleine synagoge in de Slotmakersstraat in gebruik genomen, waarbij de Heilige Arke afkomstig was uit de voormalige synagoge van Gorredijk. De oude synagoge was verkocht aan de gemeente Leeuwarden en wordt nu voor andere doeleinden gebruikt. Al eerder — in 1965 — waren interieur, Heilige Arke en Tora-rollen overgebracht naar de synagoge van het jeugddorp Kfar Batja in Israël.

Door onder meer digitalisering van archiefbestanden en databases met bevolkingsonderzoeken en de bereikbaarheid hiervan via het internet zijn onderzoeksmogelijkheden sinds 1974 sterk toegenomen. Zo zijn er voor de Joodse geschiedenis van Friesland en Leeuwarden de laatste jaren veel nieuwe gegevens boven water gekomen, die dit extra hoofdstuk rechtvaardigen. Ook de vondst van de Collectie Brilleman van de hand van J. Brilleman (geen directe familie) en deels van Beem aangaande grafsteenteksten op Friese begraafplaatsen — die nu digitaal toegankelijk zijn gemaakt — betekende een eenvoudiger linklegging met grondleggers van de Leeuwarder Joodse gemeenschap die afkomstig waren uit Kollum en Emden (voorganger Uri Halevy).

De editie uit 1974 had vier bijlagen; nu zijn er negen. Bijlage 2 (rabbijnen en opperrabbijnen van Leeuwarden en het Ressorst Friesland) is nu tot op heden bijgewerkt en het boek is bovendien voorzien van een nuttig personenregister.

Dankzij het onderzoekswerk van Chaim Caran is het bijna vijftig jaar oude boek, dat alleen nog antiquarisch verkrijgbaar was, nieuw leven ingeblazen. Het is bovendien een postuum eerbetoon aan Hartog Beem, pionier van de mediene-geschiedschrijving, die met dit boek een van de beste overzichten van Joodse gemeenten in Nederland heeft geschreven.

Victor Brilleman
Misjpage 2022-1

Nederlandse Kring voor Joodse Genealogie